

DE OORSPRONG VAN ONS HUIDIG KANTOORGEBOUW

Een greep in de stadsgeschiedenis
van Maastricht

Inleiding.

Sinds zijn oprichting is het Sociaal Historisch Centrum doorlopend geconfronteerd geweest met een geweldig ruimte-tekort. Per 1 augustus 1962 echter werd voor dit probleem een gelukkige oplossing gevonden, doordat een nieuwe kantoorruimte kon worden betrokken in het pand: O. L. Vrouweplein 4, Maastricht. Dit pand, dat door zijn ligging, indeling en grootte voor het doel van het instituut zeer wel bruikbaar is, kon dank zij de welwillende medewerking van het gemeentebestuur van Maastricht, voor de eerstkomende jaren van de gemeente worden gehuurd.

De bedoeling is evenwel, dat het Sociaal Historisch Centrum uiteindelijk zijn definitieve huisvesting krijgt in het gebouw van het tegenwoordige politiebureau op het Vrijthof, tesamen met Stadsarchief en -Bibliotheek van Maastricht en met de Openbare Leeszaal en -Bibliotheek. Het thans ter beschikking gekomen gebouw is bedoeld ter overbrugging van de overgangsfase, vooraleer deze plannen zijn verwezenlijkt.

Na een tijdrovende herindeling en nieuwe opberging van de diverse bibliotheek- en bronnenverzamelingen was medio september 1962 de reorganisatie zover gevorderd, dat de gewone werkzaamheden weer konden worden hervat. Door het Bestuur werd het gebouw op 27 september met het houden van een eerste vergadering onofficieel in gebruik gesteld.

Voor de toekomstige bezoekers is het wellicht dienstig de inrichting van het pand in het kort te beschrijven: Parterre vindt men terzijde van de brede

gang twee doorlopende kamers, welke zijn ingericht als vergader- en directiekamer; daarachter ligt een vertrek, bestemd voor het vervaardigen van bind- en reprowerk. Op de eerste verdieping is aan de voorzijde de werkruimte voor het personeel ondergebracht; daarnaast is een leeszaal ingericht voor de bezoekers, die ter plaatse de verzamelingen willen raadplegen; voorts zijn daar nog drie vertrekken in gebruik voor het opbergen van tijdschriften. Op de tweede verdieping zijn er, behalve de kantoorruimte voor de archivaris, drie vertrekken ingericht voor documentatie, statistiek en archief. De derde verdieping wordt bijna geheel in beslag genomen door de bibliotheek. Met deze vergrote ruimte is niet alleen bereikt, dat de interne werkzaamheden efficiënter kunnen worden uitgevoerd maar is ook, vooral voor de bezoekers, een doelmatige mogelijkheid geschapen om van de verzamelingen een beter profijt te trekken.

Bij gelegenheid van het betrekken van dit nieuwe kantoorgebouw leek het ons een goede gedachte iets nader uit te weiden over de geschiedenis van het pand en zijn vroegere bewoners en over de straat en buurt, waarin ons Centrum nu is gehuisvest.

De historische ligging.

Ons tegenwoordig gebouw, een statig herenhuis, is gelegen in het oudste stadsdeel van Maastricht, binnen de oude Romeinse nederzetting. De bewoning van deze buurt dateert reeds uit het begin van onze jaartelling. Het is bekend, dat de Romeinse weg van Tongeren naar Keulen te Maastricht de volgende loop had: Vrijthof, Breedestraat, Plankstraat en Eksterstraat, waarna men de Maas overstak. Door de Romeinen werden hier versterkingen aangelegd om de rivierovertocht te beveiligen, waaruit het Romeinse castellum ontstond. Bij deze Maasovergang ontwikkelde zich ook de eerste bewoning, hetgeen later leidde tot het ommuurde municipium der

derde eeuw. De invallen der Germaanse stammen en de plundering door de Noormannen hebben dit municipium en de later ontstane Frankische handelsnederzetting wel ten dele verwoest, maar het oude stratenbeeld bleef er in grote lijnen gehandhaafd. De twee elkaar loodrecht snijdende hoofdwegen - de structuurvorm van het oude castellum - vindt men nog terug in de tegenwoordige Grote Stokstraat enerzijds en de Plank- en Eksterstraat anderzijds(1). In de vroege Middeleeuwen was hier het stedelijk leven geconcentreerd en het belang van dit stadsbeeld spreekt voldoende uit de bouw van de O. L. Vrouwekerk in de loop van de elfde eeuw. Toen deze in de 14e eeuw tot kapittelkerk werd verheven, bouwde men er op korte afstand de Sint Nicolaaskerk naast. De bouw van een stenen Maasbrug, die in het laatste kwart van de 13e eeuw een zuidelijker rivierovergang verving, heeft waarschijnlijk nauwelijks afbreuk gedaan aan de ontwikkeling van dit stadsgedeelte.

Sinds de 17e eeuw waren met het toenemen van handel en welvaart de laatste middeleeuwse houten huizen vervangen door stenen gebouwen en verrezen voor en na een aantal monumentale patriciërshuizen, welke getuigden van de voornaamheid van deze woonbuurt. Grote, fraaie huizen met sierlijke en decoratieve natuurstenen gevels stonden langs de smalle straten aaneengerijd; de achter- en binnenterreinen waren ingenomen door tuinen en koetshuizen. Tot deze buurt behoorde ook de Plankstraat, welke langs de zijgevel van de Sint Nicolaaskerk doorliep tot aan de hoek van de Wolfstraat. Eerst toen de Sint Nicolaaskerk in 1837 buiten gebruik werd gesteld en het jaar daarop afgebroken, werd het O. L. Vrouweplein tot zijn tegenwoordige omvang vergroot. Sindsdien werd een gedeelte van de Plankstraat, en met name ook het huis, waarin het instituut thans is ondergebracht, bij het O. L. Vrouweplein gevoegd. Oude Maastrichtenaren spraken tot voor enkele jaren dan ook ter aanduiding van het bedoelde huis van "bie Marres in de Plaenkstraot"(2)

Een geschikt uitgangspunt om de vrij ingewikkelde historische situatie ter plaatse te bezien, biedt de bekende maquette van de stad Maastricht uit 1752, waarvan sinds kort wederom een aantal zeer overzichtelijke foto's zijn vervaardigd. (3). Op deze foto's - de maquette zelf bevindt zich in Parijs - kan men zien, dat de afgebeelde huizen van de Plankstraat en omgeving nogal afwijken van de bestaande bebouwing. Als wij daarbij vooral het oog houden op de toestand in de Plankstraat vanaf de hoek Wolfstraat tot en met de hoek Havenstraat - hetgeen ons hier in het bijzonder interesseert - dan zien wij, dat blijkens de maquette in het midden van de 18e eeuw er de volgende opstallen waren gesitueerd: Op de hoek Wolfstraat was een groot hoekhuis gelegen, dat in omvang ongeveer overeenkwam met de tegenwoordige panden O. L. Vrouweplein 1 en 2, welke ook thans als één geheel zijn opgetrokken. Daarnaast lagen twee kleinere huisjes met achterbouwjes, op welke plaats thans het pand O. L. Vrouweplein 3 is gelegen. Dan volgde een lengtebouw, welke zich zeer diep uitstreekte met aan de voorkant een huis, waarvan het front naar de Plankstraat was gekeerd. Het is niet duidelijk of enkel het voorhuis tot woonhuis diende en de aansluitende achterbouw bestemd was tot magazijnen e. d. of dat deze bouw uit meerdere woonhuizen bestond. Naast dit lange gebouw lag een poort, die toegang gaf tot een geplaveide steeg, welke het achterliggende gebouw vanuit de Plankstraat bereikbaar maakte. De bovenbedoelde lengtebouw annex poort was gelegen ongeveer ter hoogte van het pand O. L. Vrouweplein 4, ter plaatse waar nu het instituut is gehuisvest. Rechts daarvan lag rond 1750 een ruim, slechts gedeeltelijk bebouwd, grondstuk, dat praktisch geheel ommuurd was. Een muur, die naast het poortgebouw begon liep door tot aan het einde van het perceel en boog vervolgens met een ongeveer rechte hoek af naar de Havenstraat. Binnen deze ommuring lag in de Plankstraat nog een betrekkelijk klein bouwsel, terwijl de hoek Plankstraat-Havenstraat in beslag

genomen werd door een dubbel hoekhuis, met het front naar de Plankstraat. Bij deze huizen bevond zich een grote tuin, die aan de zijde van de Plankstraat met een muur was afgescheiden. Men vindt derhalve in die tijd zowel in de Plankstraat als in de Havenstraat nog onbebouwde terreinen. Achter dit omheinde terrein was er in de Havenstraat een ingang met steeg, vooraleer de verdere bebouwing in die straat weer begon. Deze steeg stond in verbinding met het pad, dat via de poort in de Plankstraat toegang gaf tot de daarachter gelegen gebouwen. Beide mondden uit bij een pand met verdere aanhorigheden, dat wij langs andere weg als brouwerij zullen situeren (4).

Een globale omgrenzing van het gebied is hiermee aangegeven. Al geeft de maquette omtrent de aard van de bewoning geen exactheid, toch kan zij een goede indruk verschaffen van de omvang en de grootte der gebouwen (5). Men mag aannemen, dat deze het resultaat zijn geweest van een regelmatig ontwikkelingsproces.

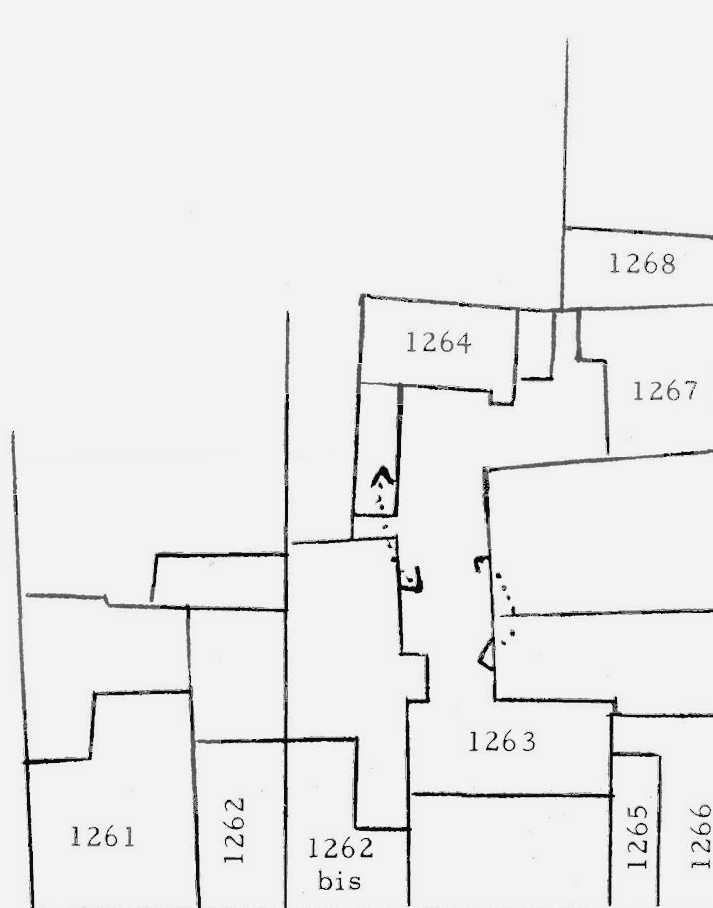
Een aantal interessante vragen blijven nog ter beantwoording over, waarbij de oorsprong van het ommuurde perceel en de vroegere functie van de beide verbindingswegen speciaal de aandacht vragen. Duidt dit ommuurde terrein op één oorspronkelijke eigenaar? Waren dit wellicht goederen van de Sint Nicolaaskerk of van het O. L. Vrouwe-Kapittel? Of had deze muur de bedoeling aan de openbare bestemming te onttrekken, wat aanvankelijk tot straat of plein had behoord, hetgeen de eigenaardige loop van beide "steenwegen" zou kunnen verklaren? Schuilt in deze laatste veronderstelling misschien iets van de oorsprong van de "Haeffstraat", d. i. half bebouwde straat?

Wij moeten helaas aan deze vragen voorbijgaan om ons niet te verliezen in het opsporen van een historische situatie, die het bestek van dit artikel te buiten gaat (6). Voor ons doel zullen wij de thans beschreven situering als uitgangspunt nemen om de veranderingen op te sporen, welke sinds de 18e eeuw

plaats hadden.

De bewoning in de 18e eeuw.

Een precieze omschrijving van de bewoners op het tijdstip, dat de maquette van Maastricht werd vervaardigd, is niet zonder meer te geven omdat er geen kadastrale kaarten met de namen van eigenaars en bewoners uit deze jaren bestaan. Na de invoering van het kadaster vindt men wel kaarten met genummerde percelen, waarvan de oudste leggers echter eerst dateren uit 1837. In dat jaar vindt men voor

elk kadastraal omschreven perceel de eigenaars vermeld. Dan worden voor de huizen in de Plankstraat - te beginnen vanaf de hoek Wolfstraat, van links naar rechts - de volgende eigenaars genoemd: Servaas Dominicus Vancauberg, winkelier, Joseph Binvignat, orgelmaker, Michael Marres, brouwer en brander (twee naast elkander gelegen percelen), de Kerkfabriek van Sint Nicolaas en Alexander Joseph Chapuis, heelmeeester. De percelen van deze eigenaars waren genummerd van 1261 tot en met 1266 (7).

Ter verduidelijking gaven wij hiervoren een plattegrond, opgemaakt naar gegevens van een kadastrale kaart uit de jaren rond 1825, aanwezig op het Stadsarchief te Maastricht. Dit kaartje zal ook goede diensten bewijzen bij onze volgende uiteenzettingen omtrent de oorsprong en ontwikkeling van deze huizen.

Aansluitend bij deze opgave hebben wij ter vergelijking nog de beschikking over twee registers van bewoners per straat. Het eerste is een bevolkings-telling uit het politie-archief van het jaar 1820. Dit register noemt onder de bewoners van de Plankstraat niet het hoekhuis, omdat dit huis een ingang had in de Wolfstraat. In de Plankstraat worden als bewoners vermeld: Binvignat, orgelmaker, Johannes Petrus Nijpels, bierbrouwer, vervolgens de boekbindersgezel Jongen en op de hoek Havenstraat de kleermaker Dujardin. (8). De tweede telling is uit de Franse tijd (1803) en geeft voor dezelfde panden de volgende bewoners: J. Binvignat, vendeur d'eau de vie, (waarschijnlijk een vergissing omdat Binvignat altijd orgelmaker is geweest), N. Nijpels, brasseur, L. Borgé, ouvrier en F. Meyers, aubergiste. (9). Deze Franse lijst geeft niet enkel de bewoners, maar ook de eigenaars van de betreffende panden. Het blijkt, dat Binvignat en Nijpels hun huis in eigendom bezaten, maar dat Borgé en Meyers huurders waren en dat deze panden toebehoorden aan Lebens en de heelmeeester Chapuis. Volledigheids-halve vermelden wij, dat het hoekhuis op de Wolf-

straat, dat van oudsher één geheel vormde met het tegenwoordige pand O. L. Vrouweplein 2, in 1803 bewoond werd door de kruidenier J. Nijpels-Swinnen, met als eigenaresse de weduwe Swinnen, en in 1820 bewoond was door een zekere Petrus Batta, van beroep muzikant.

Indien wij de staat van de bewoners uit deze jaren vergelijken met de situatie, zoals we deze beschreven voor het midden van de 18e eeuw, dan vallen onmiddellijk enige verschillen in het oog. Blijkbaar hebben er in de loop van die halve eeuw belangrijke verschuivingen plaats gehad in de bebouwing. Zo kan men constateren, dat de twee oorspronkelijke huizen, die naast het hoekhuis op de Wolfstraat waren gelegen, tot één huis waren samengevoegd. Een vergelijking van de maquette met de kadastrale kaart noopt ons tot de veronderstelling, dat ook in de vorm van het hoekhuis Havenstraat een verandering is aangebracht. Bij een verbreding van de Havenstraat is dit hoekhuis waarschijnlijk verkleind. Een laatste vraagpunt is nog de kadastrale nummering 1262 bis, welke er op zou kunnen wijzen, dat dit perceel - het huis van brouwer Nijpels en later van Marres - oorspronkelijk met het pand Binvignat één perceel heeft uitgemaakt. Hierover hebben wij geen uitsluitsel kunnen krijgen. Wel is zeker, dat in het midden van de 18e eeuw dit pand reeds onafhankelijk bewoond was.

In de eerste decennia van de vorige eeuw hadden derhalve reeds verschillende mutaties in de bewoning plaats. Wij mogen veilig aannemen, dat ook voordien tal van wisselingen optraden. Tellingslijsten uit vroegere jaren zijn echter niet voorhanden, zodat wij op indirecte bronnen aangewezen zijn, met name op de notariële akten en gichtregisters. Deze geven inderdaad bruikbare aanwijzingen, omdat ter situering van een huis steeds wordt gesproken van "reinende aan" of van "reygenoten", waarmee dan aangeduid worden de eigenaars van de aangrenzende percelen. Dank zij deze bronnen heb-

ben wij de bewoning van de Plankstraat tot ver in de 18e eeuw kunnen volgen.

Grondslag van onze nasporingen naar de bewoners van het huis in de Plankstraat wordt gevormd door een acte van 2 november 1764, verleden ten overstaan van notaris P. Frederix (10), waarbij de weduwe van Joannes Petrus Paulissen, geboren Judith Damen verschillende harer eigendommen bij testament vermaakte aan haar dochter, Maria Margaretha Paulissen, die gehuwd was met Nicolaes Nijpels. In haar laatste wil verklaarde de erflaatster, "dat het haere serieuze intentie was, dat haere dochter....naar haarer testatrice dood in vollen eigendom sal hebben het huys met annexe brouwerie en verdere dependenties van dien, gelegen in de Planckstraet, genaamt Sint Nicolaes Panhuys.....".

Deze weduwe Paulissen had de brouwerij van haar man voortgezet toen deze in 1745 was overleden. Zelf stierf zij in 1765 (11), twee jaar nadat zij de brouwerij cum annexis vermaakt had aan haar dochter Maria Margaretha. Deze was twee jaar tevoren getrouwd met Nicolaas Nijpels en wel op 22 oktober 1764 (12). Twee weken later, op 2 november van dat jaar, ontbood de weduwe Paulissen de notaris om haar testament te maken. Wat ons in deze acte vooral opvalt is de benaming van de brouwerij als Sint Nicolaes Panhuys. Dit zou op een andere dan zuiver particuliere oorsprong van het bedrijf kunnen duiden. Deze moet dan uit vroeger jaren dateren, want in de 18e eeuw was de brouwerij gedurende vele jaren onafgebroken in bezit van de familie Paulissen. Uit genoemde acte blijkt, dat Joannes Petrus Paulissen en Judith Damen sedert hun huwelijk op 20 oktober 1727 (13) de brouwerij exploiteerden. In het "Journaal betreffende de Brouwers", 1736-1737, (14) vinden wij Paulissen regelmatig vermeld. Hij behoorde toen niet tot de grootste brouwers, want door hem werd hoogstens één keer per maand gebrouwen, terwijl middelgrote brouwers tot twee en de grootste tot 4 à 5 brouwsels per maand kwamen (15).

Voor 1727 raken wij het spoor min of meer bijster.

De brouwerij is niet afkomstig van de kant van de familie Paulissen, want Jannes Petrus was afkomstig van Berneau, waar hij op 24 januari 1692 gedoopt werd. (16). Hij heeft zich eerst later in Maastricht gevestigd. Toen bestond de brouwerij "het Sint Nicolaes Panhuys reeds, zodat hij niet de oprichter geweest is. Immers in een acte, gepasseerd voor notaris Bodson op 18 juli 1698 wordt het Sint Nicolaes Panhuys reeds als "reygenoot" genoemd. (17)

Aanvankelijk waren wij geneigd te veronderstellen, dat deze brouwerij het panhuys van de Sint Nicolaesparochie geweest is, zoals ook de kapittelheren van Sint Servaas een Sint Servaas panhuys bezaten, een brouwerij, die gelegen was tussen het Vrijthof en de oude Tweebergerpoort. (18). Indien men een parallel zoekt, zou deze brouwerij dan echter het panhuys van O. L. Vrouw moeten heten, als deze viel onder het O. L. Vrouwe-kapittel. Wij zijn daarom meer geneigd om aan een plaatsaanduiding te denken, namelijk de brouwerij, gelegen bij de Sint Nicolaaskerk. In dat geval is de brouwerij van minder oude datum dan anders het geval zou moeten zijn. In oudere vermeldingen wordt de naam ook niet aangetroffen en in de bekende lijst van Maastrichtse brouwerijen uit het jaar 1579 komt zij evenmin voor. (19). Van de daar genoemde 38 brouwerijen zijn er later een aantal verdwenen. In de eerste helft van de 17e eeuw werden een aantal nieuwe bedrijven opgericht, hetgeen blijkt uit het kasboek van de mout- en korenwaag uit 1649-1650. (20) In dit kasboek worden de namen van 107 personen genoemd, die met de waag in transactie stonden. Daarvan waren er echter maar een beperkt aantal brouwers van beroep. Onder deze namen vindt men niet het Sint Nicolaes Panhuys. Wel wordt als een van de grotere brouwers een zekere Adam Damen genoemd. Mogelijk is dit een voorvader van Judith Damen maar hierover konden wij geen uitsluitsel verkrijgen. Wel menen wij te mogen aannemen - gezien de vrij hechte familierelaties tussen de brouwers van die tijd - dat het Sint Nicolaes Panhuys

door de familie Damen is gesticht en dat de brouwerij zodoende in bezit kwam van Judith Damen en haar man Joannes Petrus Paulissen. Het bedrijf moet dan gesticht zijn in de jaren tussen 1650 en 1698, dus in de tweede helft van de 17e eeuw. Het thans nog bestaande gebouw, waarin nog enkele 17e eeuwse kruisvensters in glas in lood, wettigt inderdaad deze veronderstelling.

Waar dit Sint Nicolaes Panhuys precies gelegen was, kunnen wij uit het testament van de weduwe Paulissen niet opmaken. Uit een latere acte weten we echter, dat dit het pand is, dat op onze tekening staat aangeduid met het kadastrale nummer 1264.(21) Het is niet onwaarschijnlijk, dat dit pand tegelijk als woonhuis diende, hetgeen veelvuldig voorkwam. In de 18e eeuw schijnt brouwer Paulissen echter apart te zijn gaan wonen in het huis, dat op de maquette het dieper gelegen gedeelte vormt van de lengtebouw in de Plankstraat. Omdat het voorhuis mogelijk toen nog deel uitmaakte van het perceel 1262, zal dit achtergedeelte wel afzonderlijk opgetrokken zijn. Eerst later heeft men het huis aan de straatzijde met het daarachter gelegen gebouw verenigd. Waarschijnlijk valt dit ongeveer samen met het tijdstip, dat de dochter Maria Margaretha Paulissen in het huwelijk trad met Nicolaas Nijpels.

Zeker is, dat na de dood van Joannes Petrus Paulissen de zaken een behoorlijke uitbreiding hebben ondergaan. Dit wordt bevestigd in het genoemde testament van de weduwe Paulissen, waarin zij verklaart "tot het maaken van voors. huys en brouwerie ten faveure van haare meergenoemde dochter bewogen te zijn, doordien deselve eene reeks van jaaren haar trouwelijkck als eene brave en zorgvuldige dogter soo in de huishouding als in de hantering van brouwerse sedert de dood van haaren vader zaliger nu omtrent de twintig jaaren overleden dusdanig heeft geassisteerd, dat zij testatrice daarmede niet alleen genoeg genomen, maar ook dat aan de goede oppassing, hulp, sorgen en beleid van deze even genoemde dogter moet toegeschreven of

geattribueert worden een groot gedeelte van de progressie of voorspoed, die de testatrice heeft gedaan gedurende haren weduwlijcken staat". Dit is des te opmerkelijker, omdat in de tweede helft van de 18e eeuw de bierproduktie terugliep. De brouwnijverheid was van oudsher in Maastricht een van de belangrijkste bedrijfstakken. Aan de reeds genoemde studie van Ir. Bauduin (22) ontleen wij, dat de produktie in 1736 niet minder dan 60.000 vaten van gemiddeld 120 liter bedroeg, een omzet derhalve van 72.000 hl of een gemiddeld verbruik per hoofd van de bevolking van ruim 400 liter per jaar. In latere decennia werd het brouwersvak minder winstgevend, hetgeen verschillende oorzaken had en vooral verband hield met het oplopen van de graanprijzen en met de opkomst van de koffie en thee. Blijkbaar heeft de brouwerij van de weduwe Paulissen de weerslag van deze teruggang nauwelijks bemerkt. Wij zien n.l. dat er enige veranderingen plaats hadden, die wij al gedeeltelijk noemden. Op een vooruitgang duidt de vereniging van de achterbouw met het voorhuis aan de Plankstraat. Voorts werd nog een klein huis van de Plankstraat, dat tijdens een vorige periode als koetshuis diende, bij de andere eigendommen getrokken. Dit is een deel van het tegenwoordige pand Plankstraat 20, op onze kaart aangeduid als het kadastrale perceel 1263. Op de voorlopige monumentenlijst is dit aangegeven als koetspoort met gebroken kap, bouwtijd 18e eeuw. Mogelijk heeft deze aanduiding echter alleen betrekking op de poort behorend bij het pand O. L. Vrouweplein 4 en vroeger als afzonderlijk nr 5 aangeduid (23).

Een indruk van de eigendommen, welke Nicolaas Nijpels bezat, geeft een acte uit 1805, waarbij hij aan zijn zoon Jan Piter verkocht: (24)

"une maison avec jardin, brasserie et dépendances, y compris la petite maison à côté, qui s'y trouve maintenant annexée, sise en cette ville, rue de planches, joignant d'un côté au sieur Binvignat et de l'autre à Elisabeth Borgé et faisant face à l'église de Saint Nicolas". Interessant is te zien, hoe de

brouwerij in deze acte wordt omschreven: "La brasserie se compose d'un chaudron, de deux cuves, deux refroidissoires, une pompe et les menus ustensiles". Deze Jan Piter Nijpels, gehuwd met Anna Elisabeth Swinnen (25) zette dus blijkbaar de brouwerij van zijn vader voort. Vermoedelijk was hij al eerder in de zaken betrokken, voordat zijn vader door verkoop de eigendommen aan hem overdroeg. De vader, Nicolaas Nijpels, die na de dood van zijn echtgenote Maria Margaretha Paulissen in 1793 voor de tweede maal in het huwelijk trad met Agatha Bastiaens, sleet zijn laatste jaren Achter het Vleeshuis. (26). Jan Piter Nijpels heeft tussen 1805 en 1825 het pand laten bouwen, dat op onze tekening vermeld is onder kadastraal nummer 1267. Dit pand werd door hem ingericht als jenever- en brandewijnstokerij. (27). Dit was geen ongewone combinatie. Er waren veel brouwers in die jaren, die tegelijk ook een branderij en stokerij bezaten. Vooral in de Franse tijd maakte de hier gestookte jenever en brandewijn veel opgang, toen men van de Hollandse markt (Schiedam) was afgesneden. (28).

Wie bewoonden er nu de aangrenzende panden in de Plankstraat? Enige summiere aantekeningen omtrent de andere bewoners hebben wij kunnen verzamelen, waarvan de oudste betrekking hebben op de huizen, gelegen op de hoek van de Havenstraat. Deze huizen, op de tekening vermeld onder de kadastrale nummers 1265 en 1266, behoorden op het einde van de 17e eeuw aan Pieter Haenen en zijn vrouw Johanna Dresen. Bij een minnelijke schikking in 1692 (29) kwam het perceel 1266 aan Peter Haenen en Johan Nijpels, echtgenoot van Geertrud Haenen, ieder voor de helft. Het perceel 1265 kwam bij deze scheiding aan Jan Klockers, in huwelijk met Catharina Haenen. In 1698 verkocht Jan Klockers, de goudsmid, dit huis aan Leonardus Strouven, kapelaan van O. L. Vrouw. (30). Deze Strouven overleed in 1723 als onderpastoor van de Sint Nico-

laas. (31). Waarschijnlijk was hij toen nog in hetzelfde huis woonachtig. Langs deze weg is het pand mogelijk in handen gekomen van de kerkfabriek van Sint Nicolaas, die in 1837 eigenares was. (32). Opgemerkt moet echter worden, dat in 1803 een zekere Lebens als "receveur" wordt genoemd, hetgeen er op kan wijzen, dat deze mogelijk eigenaar van het pand was, mogelijk echter ook alleen slechts de huurpenningen ontving. (33) Deze bewoonde het huis niet zelf, want in dat jaar was het al verhuurd. Het hoekhuis behoorde in 1803 toe aan de heelmeeester Alexander Joseph Chapuis, geboortig uit Verviers, die in 1782 burger van de stad was geworden en op 16 september van dat jaar in het chirurgijnsgilde was opgenomen. (34). Aanvankelijk heeft Chapuis zelf dit hoekhuis bewoond; later - in elk geval vóór 1820 - ging hij in de Wolfstraat wonen en werd het huis verhuurd. (35). De oorsprong van het huis op de hoek van de Wolfstraat hebben wij niet kunnen opsporen. In 1803 was dit pand eigendom van de weduwe Swinnen. Zij woonde sedert 1770 in de stad en was waarschijnlijk sinds dat jaar eigenaresse van het pand. In de Franse tijd woonde er behalve de weduwe Swinnen haar schoonzoon, de kruidenier J. Nijpels, die gehuwd was met de dochter, Anna Swinnen. In 1820 was het pand verhuurd aan Petrus Batta, een muzikant en de familie Petrus Servaes Musch, terwijl in 1837 de kruidenier Servaes Dominicus Vancauberg als eigenaar wordt opgegeven. (36).

Het hiernaast gelegen huis, op onze kaart aangeduid onder het kadastrale nummer 1262, was omstreeks het midden van de 18e eeuw bewoond door Johannus Houtappel en zijn vrouw Maria Agnes Hantsen. (37). In het laatst van de 18e eeuw was hun zoon Lambert Houtappel, orgelbouwer van beroep, hoofdbewoner van het pand. Deze had zich in 1769 geassocieerd met de jonge Fransman Joseph Binignat, in 1754 te Artigny in Champagne

geboren. In 1779 huwde Binvignat met Maria Elisabeth Houtappel, een zuster van Lambert Houtappel. (38). In 1787 werd Binvignat afgeroepen als burger van Maastricht en opgenomen onder het cremersambacht. Als orgelbouwer had Binvignat een grote faam. Beroemd is het door hem gebouwde orgel van de Sint Matthiaskerk, dat onlangs opnieuw gerestaureerd is. In 1797 trok zijn compagnon, Lambert Houtappel, zich uit de zaken terug doch bleef bij Binvignat inwonen, die toen eigenaar was van het pand. Ook in de tellingslijst van 1803 wordt hij als zodanig genoemd.

De bewoners tijdens de 19e en 20e eeuw.

De bewoning van de huizen op de Plankstraat, die thans deel uitmaken van het O. L. Vrouweplein, zullen wij voor de vorige eeuw zo goed mogelijk proberen te volgen. Hierbij maken wij dankbaar gebruik van de medewerking, welke wij ontvingen van de afdeling bevolking van de Gemeentesecretarie van Maastricht, die ons de gegevens verstrekke uit de bevolkingsregisters en de registers van de burgerlijke stand. Het hoofd van de betrokken afdeling, de heer P.M.C. Ballieux, zeggen wij voor deze medewerking graag dank.

In het voorgaande hebben wij reeds aangestipt, wie er in 1803 en in 1820 de bewoners waren. Uit het jaar 1837 zijn de eigenaars van deze huizen bekend, maar niet alle bewoners. De opeenvolging blijft daarom nog fragmentarisch. Onze opsomming blijft voorts beperkt tot de bewoners. De eigendomsoverdracht van de betrokken panden is niet zo gemakkelijk te achterhalen, omdat de daarover handelende acten slechts bezwaarlijk te raadplegen zijn. Slechts in enkele gevallen zijn wij in staat de eigendomsveranderingen te vermelden.

Het hoekhuis, aan de zijde van de Wolfstraat vormde oorspronkelijk één groot pand, waar in 1840 de herbergier H. Merkelbach woonde. In 1860 vin-

den wij er als bewoner J. L. Keulen, die beenhakker was en die in de adreslijsten ook als herbergier vermeld staat. Rond 1880 was het pand bewoond door W. H. F. Kersemakers, van beroep koopman. Vele jaren lang was er de winkelier P. J. H. Krekelberg gevestigd. In het begin van deze eeuw was het hoekhuis bewoond door Alph. Bellefroid, die er een sigarenwinkel dreef. Deze bestemming heeft het pand tot de huidige dag gehouden, vanaf 1918 onder de weduwe A. Nijst-Leith, nadien onder A. Baukes en vanaf 1950 onder de tegenwoordige eigenaar J. P. V. Kamm.

Het pand O. L. Vrouweplein 2 was inmiddels rond 1880 als zelfstandig woonhuis van het hoekhuis afsplitst. Het werd toen bewoond door Ir. A. A. Bekaar. Daarna vinden wij als bewoners vermeld F. van Vlooten, de weduwe A. Stielen, J. M. H. Smeets, Dr. E. A. J. M. Sträter, H. L. H. M. Lambooy, de weduwe M. C. J. Hamers-Vincken en vervolgens de weduwe A. Vrijens-Smeets, die er woonde met haar zoon Mr. Rich-Vrijens. Thans is hoofdbewoner G. J. M. J. Prick.

Het huis, bewoond door Joseph Binvignat, kwam na diens overlijden in 1837 aan zijn drie nog levende kinderen, die het in onverdeelde eigendom bezaten⁽³⁹⁾ Het pand werd van 1837 tot 1850 bewoond door Adam Mathias Binvignat, weduwnaar van Maria Helena Vincent en echtgenoot in tweede huwelijk van Anna Maria Nijssen. Deze Adam Binvignat was eveneens orgelbouwer, maar genoot minder bekendheid dan zijn vader.⁽⁴⁰⁾ Nadat hij in 1850 overleden was, heeft men het huis verkocht om uit de onverdeeldheid te geraken. Van de vier erfgenamen heeft geen meer in het huis gewoond. Na 1850 werd het huis enige tientallen jaren bewoond door de landmeter J. A. Schoffelen. Daarna vinden wij als bewoners de arts M. A. Vrijens, J. G. H. Verbeek, leraar aan de H. B. S., de wijnhandelaar P. H. Rutten, oud-notaris W. J. Sarton, mej. E. Bauduin, Franc. van Beneden, en J. B. H. Nijenhuis. Sinds kort is Mr. P. J. J. Ballieux bewoner van het pand.

De overige huizen op de Plankstraat zijn geleidelijk alle onder één eigenaar gekomen. Om dit verloop te volgen dienen wij uit te gaan van de situatie aan het begin van de 19e eeuw, toen de bierbrouwer en jeneverstoker Jan Piter Nijpels eigenaar was van twee huizen aan de Plankstraat en verder van een brouwerij en stokerij aan de Havenstraat. Deze toestand hebben wij reeds uiteengezet. Jan Piter Nijpels bleef eigenaar tot 1825. Op 30 mei van dat jaar droeg hij zijn huis en brouwerij over aan de 28-jarige Michaël Marres, "koopman en meerderjarig jongman, wonende in den Vroenhove" en aan diens 22 jarige verloofde Anna Maria Bemelmans, "ongehuwde dogter, zonder beroep en wonende te Maastricht". (41). Uit de bij die gelegenheid opgemaakte acte blijkt nog eens, welke opstellen onder deze eigendomsoverdracht waren begrepen: "een schoon en groot huis met steenweg, brouwerij en branderij, stalling en verdere aanhorige gebouwen, gelegen te Maastricht in de Plankstraat en hebbende eenen uitgang in de Havenstraat, reinende het alle eene zijde de heer Binvignat en andere zijde de goederen van Sint Nicolaeskerk en de heer Vermijn". Deze omgrenzing geeft voldoende de grote omvang van deze eigendommen aan. Ter verduidelijking zij nog vermeld, dat de heer Vermijn (ook Vermin en Fermin genoemd) in de Havenstraat woonde naast de stokerij, op onze kaart als perceel 1267 getekend. De overige percelen op de hoek van de Plankstraat en Havenstraat lagen dus ingeklemd binnen de eigendommen, welke in 1825 zijn overgedragen. Voor en na zijn deze percelen met deze eigendommen verenigd. Dit hangt samen met de voorspoed, die de brouwerij onder Michaël Marres bereikte. Een nadere uitweiding over deze familie is in dit verband verantwoord.

Michaël Marres en Anna Maria Bemelmans hadden, toen zij samen naar notaris Jessé togen om met hun handtekening de definitieve koopacte te bekrachtigen kennelijk reeds ver uitgewerkte trouwplannen, want op 10 november van datzelfde jaar

1825 werd hun huwelijk voltrokken, nauwelijks één maand nadat het huis opgeleverd was. De jonggehuwden waren ten tijde van hun aankoop al welgestelde burgers want het pand en aanhorigheden moesten betaald worden met "de zomme van veertien duizend twee honderd vier en twintig gulden nederlands", een voor die tijd al wel zeer respectabel bedrag, dat nog verhoogd werd met f 745,92 voor registratierechten terwijl notaris Jessé voor zijn diensten bovendien 4% over de koopsom in rekening bracht.

In het door Michaël Marres-Bemelmans aangekochte pand, momenteel O. L. Vrouweplein 4, hebben hun kinderen en kindskinderen haast anderhalve eeuw gewoond en een brouwerij en branderij geëxploiteerd. Ook vóór die tijd hadden reeds verschillende leden van het geslacht Marres het brouwersambacht uitgeoefend. In de opgestelde genealogische reeks (42) is na te gaan, sinds wanneer zij brouwers waren. De eerste, die wij als zodanig vermeld vinden, is Mathias Marres, gestorven in 1646. Deze was aanvankelijk bakker, maar werd later bierbrouwer. Diens vader, Nicolaas Marres, die omstreeks 1550 was geboren "in den Vroenhof", was ook bakker. De zoon zag blijkbaar meer heil in de afzet van "vloeibaar graan". In de 17e en 18e eeuw vindt men de verdere afstammelingen geregeld terug als leden van het brouwersgilde. Zo wordt in de familie met grote zorg nog bewaard een gildepenning uit 1757, toebehorend aan Servatius Marres, die deken van het brouwersgilde was en een brouwerij bezat op de Pieterstraat, genaamd het Nieuwhuys. (43). Deze Servatius Marres, die gehuwd was met een dochter van brouwer Paulissen en Judith Damen, is geen rechtstreeks voorvader van de eerder genoemde Michael Marres, hetgeen er op wijst, dat reeds meer leden van de familie Marres in de 18e eeuw brouwers waren te Maastricht. Een ander lid van de familie, Pau (de) Marres, werd in 1722 begraven in de St. Janskerk. Op deze grafsteen vindt men het wapen terug van de familie

Marres, door het huisteken herkenbaar als de rechterhelft van het afgebeelde wapen, dat over de lengte is doorsneden en heraldisch links het wapen van de vrouw bezat. Dit familiewapen van Marres stelt voor drie groene waterleliebladeren in goud in de vorm van een rozet. Vanwege de gelijkenis van naam en wapen met de Luikse familie de Marrais, die afkomstig is uit Andenne, ligt de veronderstelling voor de hand, dat ook de Maastrichtse familie uit de Zuidelijke Nederlanden stamt. (44)

Op het einde van de 18e eeuw bij de komst van de Fransen heeft de vader van Michaël Marres zich gevestigd in Biesland in het hoekhuis, genaamd "De Fontein", waar later de brouwerij van Chambille was gevestigd. Uit het huwelijk van deze Michaël Marres sr. met Maria Catharina Kruyen werd op 28 mei 1797 Michael jr. geboren, die in 1825 op de Plankstraat ging wonen. De andere takken van de familie Marres woonden tijdens het Frans bewind ook op het platteland, want in de Franse volkstelling komen zij niet voor. (45). Later schijnen zij weer naar Maastricht teruggekeerd te zijn. Dit blijkt ook hieruit, dat bij het uitbreken van de Belgische opstand opnieuw een tak van de familie Marres de wijk moest nemen. (46). Zij vestigden zich in Vroenhoven, waar zij tot voor enkele jaren eveneens een brouwerij bezaten.

Het is bekend, dat ook Michaël Marres in de Belgische tijd tot de suspecte personen behoorde (47). Zo vertelt de familieoverlevering nog, dat Michaël werd verdacht van de aanslag, die op generaal Dibbits was beraamd, maar dat hij in staat was zijn onschuld te bewijzen. Zoveel is zeker, dat de familie Marres de Belgische zaak was toegedaan en ook in latere jaren weinig gehechtheid aan het Nederlandse staatsverband heeft getoond.

Uit het huwelijk van Michaël Marres-Bemelmans werden elf kinderen geboren, waarvan negen zonen. Twee zonen werden priester: Petrus Hubertus was professor in de moraal-theologie aan het

Groot Seminarie te Roermond, Carolus Philippus was deken van Venlo. Een andere zoon werd later rector van het Stedelijk Gymnasium. Vier zonen werden brouwer en een zoon werd zoutzieder. De jongste zoon, Hubertus Eugenius, nam de brouwerij van zijn vader over.

Op dat ogenblik telde Maastricht vier brouwerijen Marres. Het vaderlijk bedrijf werd voortgezet onder de naam Firma M. Marres, vader. De oudste zoon, Michaël Jacobus, had een brouwerij aan de Boschstraat, die de naam voerde van Firma M. J. Marres, zoon. Hij brouwde een bijzonder sterk bier, dat ook hoger in prijs was. Deze zaak werd later voortgezet door de oudste zoon Clement, die evenals zijn vader wethouder van de stad was. (d'n hoed Marres). Dit is de tak Marres-Starren, zoals de brouwerij later genoemd werd. De vierde zoon begon in 1859 een brouwerij op de Grote Gracht. In de tuin van zijn dubbele herenhuis bouwde hij een brouwerij, welke langs de Capucijnenstraat kwam te liggen. Deze August Marres was gehuwd met H. J. H. Ceulen, zodat de brouwerij werd aangeduid als de Firma Marres-Ceulen. Twee van zijn zonen zetten de familietraditie voort: De oudste zoon, August jr. begon een zaak op de Kleine Gracht, de Firma Marres-Marres; de tweede zoon, Edmond, nam de brouwerij van zijn vader aan de Capucijnenstraat over. De vijfde zoon uit het huwelijk Marres-Bemelmans, Johannes Ludovicus Hubertus, was eveneens bierbrouwer. Hij trouwde met M. C. H. Gilissen en had een bedrijf in de Platielstraat, hoek Amorsplein. Omdat hij geen kinderen had, ging de zaak in 1875 in andere handen over. De voorlaatste zoon, Jacobus Franciscus, bleef ongehuwd. Hij was eigenaar van de brouwerij, die op de Markt was gelegen.

Als jongste zoon werd in 1847 geboren Hubertus Eugenius Marres, in de familie genoemd Eugène, de eerste. Bij het overlijden van Michaël Marres in 1865 erfde hij de eigendommen in de Plankstraat - toen reeds O. L. Vrouweplein - en in de Haven-

straat. Deze bestonden toen uit een huis met erf, kadastr. nr. 1606, - identiek met het vroegere kadastrale nummer 1262 bis (48) - een huis met tuin, kadastr. nr. 1263, een huis en plaats, kadastr. nr. 1266, een bierbrouwerij, kadastr. nr. 1264 en een stokerij, kadastr. nr. 1267. (49). Hieruit blijkt, dat Michaël in de voorafgaande jaren de eigendom had verworven over het huis, dat was gelegen op de hoek van de Plankstraat en de Havenstraat. Ook heeft hij het huis Plankstraat 2917 laten verbouwen. In dit huis heeft hij zijn laatste levensjaren gesleten en is hij ook overleden. (50). Bij zijn dood liet hij nog vele andere eigendommen na, waaruit blijkt, dat hij een zeer welgesteld burger was. Terecht wordt hij beschouwd als de belangrijkste stamvader van dit geslacht, dat geparenteerd is aan vele bekende Maastrichtse families als van Aubel, Chambille, Loomans, Hustinx, Jaspar, Franquinet, Tielens, Graafland e. a. en dat tevens verwant is aan enkele Venlose families als Lom de Berg, van Liebergen, Canoy en Theeuwen.

Eugène Marres huwde in 1873 met Maria Barbara Hubertina Rosa Roebroek uit Berg en Terblijt. Het is deze Eugène Marres, die enkele belangrijke verbouwingen op zijn naam heeft staan. Bij het ouder worden van zijn dochters, zo wordt verteld, voelde hij de noodzaak om wat representatiever te gaan wonen. In 1894 liet hij het oude pand, op onze kaart vermeld als nr. 1262 bis, tot de kelder toe afbreken, en bouwde hij er een geheel nieuw woonhuis. De initialen M. en R. in het ijzeren smeedwerk aan de voordeur duiden hem als de bouwheer aan. (Marres-Roebroek). Het huis werd gebouwd naar de mode van die tijd. In stijl vertoont het gelijkenis met de huizen, die in deze jaren gebouwd werden. Sinds jaren was er weer een grote bouwactiviteit in Maastricht gaande. Het is de periode, dat ook de doorbraak aan de Percée en de aanleg van de Stationsstraat, de Alexander Battalaan en de Wil-

helminasingel plaats hadden. Ook daar vindt men zulke statige herenhuizen van drie verdiepingen hoog.

Het huis op het O. L. Vrouweplein vertoont een merkwaardige overeenkomst met het huis Houtappel - thans bewoond door de familie Welslau - dat omstreeks dezelfde tijd aan de Kleine Gracht gebouwd werd. Beide huizen schijnen op dezelfde voorbeelden geïnspireerd te zijn. Zoals verteld wordt, bezochten de beide families samen vooraf de deftige huizen in Luik, gebouwd in blauwe hardsteen, zoals die bijvoorbeeld stonden aan de Boulevard d'Avroy, de Boulevard Piercot en de Avenue Rogier. De aangezochte architect Hanecourt kreeg derhalve een vrij nauwkeurige omschrijving van zijn opdracht. Door de gele steentjes aan de voorgevel kreeg het huis weliswaar een Akens accent, maar de teneur is onmiskenbaar Luiks. In maart 1894 werd met de bouw begonnen, (51) welke het daaropvolgend jaar voltooid was. Een voor onze begrippen onvoorstelbaar grote ruimte was daardoor ter beschikking gekomen. Het nieuwe huis langs de straat en het achterhuis vormde één geheel, waarvan de nieuwbouw alleen al vijftien kamers telde. Een gedeelte van het benedenhuis langs de binnenplaats diende als kantoorruimte.

De gehele bouw was zeer degelijk uitgevoerd. Ook de afwerking getuigde van de welvaart van de bewoners. Trappen en vloeren werden in eikenhout uitgevoerd, de plafonds waren van gepolychromeerd stucwerk; de halmuren werden gemarmerd en de schoorstenen waren van natuurmarmer, alles volgens het vakmanschap van die tijd gemaakt. Achter de twee doorlopende kamers op de benedenverdieping bevond zich de wintertuin, waarvan later bij het scheiden van de beide huizen een gedeelte tot keuken werd ingericht. Het huis was naar de fin-de-siècle mode gemeubileerd en gestoffeerd. Enige waardevolle schilderijen van Zurcher sierden de muren. Het geheel zal ongetwijfeld aan de verwachtingen van de bewoners hebben voldaan.

Deze Eugène Marres heeft ook aan de brouwerij een flinke uitbreiding gegeven. In vroeger eeuwen werd er gewoon bier en middelbier gebrouwen, waarvan doorgaans elke burger zelf enkele vaatjes in huis had. In de 19e eeuw begon men met een kwaliteitsverbetering en werd licht oud bier gebrouwen, een soort wijnbier van bijzondere kwaliteit. Vooral Eugène Marres heeft zich op het brouwen van oud bier toegelegd. Deze Maastrichtse specialiteit, volgens hetzelfde procédé gebrouwen en in smaak vergelijkbaar met beroemde Belgische bieren als Geuze Faro en Trappistenbier, maakte de brouwerij van Marres beroemd. Een van de zoveel brouwsels werd naar het magazijn in de Plankstraat gepompt, waar dit in grote vaten van twee meter hoogte gedurende twee jaar bewaard bleef. Daarna werd dit brouwsel met vers bier versneden en ontstond het z.g. bière de coupage. Dit oud bier was een bovengistend bier, d.w.z. dat in tegenstelling met de moderne ondergistende methode voor Pilsener en Dortmunder bier bij dit Maastrichts oud het gist kwam boven drijven. Dit soort brouwproces vereiste niet zo'n lage temperatuur als het ondergistende bier. Men kon volstaan met de oude zware kelders, welke in de huizen van de brouwers wel aanwezig waren. Het bier giste dan meer of min na in de tonnen. Deze nagisting gaf het bier zijn speciale smaak. Door het bier te versnijden kreeg dit een hogere zuurgraad. Deze zure smaak, kenmerkend voor Marres'oud bier, was niet alleen typisch voor dit soort bier, maar maakte het ook bestand tegen vijandige bacteriën. Het alcoholgehalte kon in dit geval geringer zijn, omdat de zuurgraad een steriliserende werking had.

Deze methode van brouwproces ging door overlevering van vader op zoon over. Het resultaat stond van tevoren vast. Er kon natuurlijk wel eens iets misgaan, als de "bierduivel" in het bier zat, maar zulke tegenvallers bleven toch uitzondering. In de technische installatie wat mouterij, brouwketel, roer- en gistkuipen enz. betreft, kwam geen verandering. Wel onderging op het einde van de 19e eeuw

de capaciteit een uitbreiding. Toen het bedrijf voor de groeiende omzet te klein werd, liet Eugène Marres een nieuw groot gebouw neerzetten in de tuinen langs de Havenstraat, zodat men een aaneengesloten complex van bebouwing verkreeg. In dit nieuwe gebouw aan de Havenstraat werd de brouwerij ondergebracht, terwijl het oude pand werd ingericht als mouterij. Ook liet hij omstreeks 1870 een stoommachine aanbrengen, waarmee hij een der eerste brouwerijen in Maastricht was, die zich als "stoombierbrouwerij" kon aandienen. Voor de stoomaandrijving zorgde een ouderwetse locomobile met rechtopstaande stoomketel. Deze locomobile heeft ongeveer vijftig jaar dienst gedaan en is tot aan de opheffing van de brouwerij bewaard gebleven. Uit die tijd dateert ook de oude vierkante fabriekschoorsteen, opgetrokken a. h. w. in de vorm van een obelisk, zoals men nog aantreft in de oudere fabrieken bij Aken en bij de Domaniale Mijn te Kerkrade.

Alles wijst er wel op, dat de brouwerij onder Eugène Marres sr. zijn bloeitijd beleefde. Het is dan ook begrijpelijk, dat hij zijn gestegen welstand met de bouw van het nieuwe voorhuis wilde demonstreren. Tevens heeft hij aan de eigendommen, gelegen aan de Plankstraat en Havenstraat, de laatste afronding gegeven door ook het perceel 1265 bij de overige gebouwen te betrekken. Uit de tegenwoordige toestand kan blijken, dat dit gebouw verenigd is met het perceel 1263 tot het tegenwoordige café-restaurant "het Klaöske". In dit verband is het nog interessant te vermelden, wie er in de afgelopen eeuw de bewoners waren van de huizen in dit deel van de Plankstraat.

Michaël Marres en zijn zoon Eugène woonden aanvankelijk op Plankstraat 2917. Het huis O. L. Vrouweplein 4 was tussen 1840 en 1895 achtereenvolgens bewoond door kapelaan J. J. Zimmerman, M. B. Franssen-Blanchemanche, J. J. Polfliet, muziekmeester en A. A. H. Wagemans, bouwkundige, waarna het definitief door de familie Marres als woonhuis werd betrokken. Het huis Plankstraat 2917

- in de nieuwe nummering O. L. Vrouweplein 5 - werd later samengevoegd met het pand Plankstraat 20. Hier hebben in de loop der jaren gewoond J. Leenders, brouwersgezel, Geerlings, baker, de weduwe Spiegels, collectrice van de Staatsloterij, J. Peijmen, tabakbewerker, H. P. Loijens, rijksambtenaar, P. J. Dumoulin, kleermaker, vervolgens de caféhouders Schreiber, Knooren, Geurts, Ceulemans, Habets en Dupont, en thans de restaurateur J. A. Schiefer. In het huis Plankstraat 20 woonden o. a. de steenhouwer J. L. H. Absil, de bankwerker J. H. V. Versteegen, die er ook een winkel had, de kleermaker Bongers, en thans de weduwe M. E. Willems-Houben. Deze beide huizen behoorden, zoals gezegd, in eigendom aan E. Marres.

Toen Eugène Marres in 1922 overleed, nam zijn zoon Jean Hubertus Eugenius Marres, Eugène de tweede, de zaak van zijn vader over. Deze was in 1875 geboren en trad in het huwelijk met Constantia Helena Houtappel. Hij heeft slechts acht jaar na de dood van zijn vader de brouwerij verder geëxploiteerd, want in 1930 is hij op 55-jarige leeftijd overleden. Eugène de tweede heeft niet meer dezelfde voorspoed beleefd als zijn vader in de vorige en in het begin van deze eeuw. Het Maastrichts oud bier was duidelijk op zijn retour. Door verschillende oorzaken voltrok zich een smaakverandering, die het oud bier in onbruik deed raken. "Ieder, die de (Tongerse) poort wordt uitgedragen, (op weg naar het kerkhof) is voor ons een klant minder", zo zeiden de brouwers onder elkaar, hetgeen er op duidde, dat het oud bier nog wel geapprecieerd werd door de oudere generatie, maar dat de jeugd aan het Maastrichts bier ontrouw was geworden. Dit ziet men ook aan de enorme teruggang van het aantal Maastrichtse brouwerijen. Terwijl er in 1829 nog 38 brouwerijen in bedrijf waren, begon dit aantal nadien snel te slinken. In 1887 waren nog 23 brouwerijen werkzaam, in 1920 nog maar 17. (52).

Het z. g. Beiers bier was toen sterk in trek, een ondergistend bier, dat in Limburg voor het eerst

gebrouwen werd door Dittman en Sauerländer te Valkenburg, de tegenwoordige bierbrouwerij De Leeuw. Uiteraard waren er ook andere factoren in het geding, die de teruggang van het aantal Maastrichtse brouwerijen verklaren, want ook in andere bedrijfstakken ziet men concentratietendenzen optreden, inhaerent aan de voortschrijdende technische ontwikkeling. Toch blijft het een merkwaardig verschijnsel, dat thans nog slechts twee brouwerijen in Maastricht zijn overgebleven; de brouwerijen van Aubel en Bosch, die echter geen van beide nog oud bier produceren.

De recente ontwikkeling

De brouwerij Marres in de Plankstraat en Havenstraat werd in 1930 overgenomen en voortgezet door zijn zoon Eugène Paul Edmond José Marres, Eugène de derde, die juist tevoren met zijn brouwstudies in Leuven klaar was gekomen. Hij voorzag reeds, dat de brouwerij uiteindelijk tot sluiting zou moeten overgaan. Hij wist echter nog een ingrijpende modernisering door te voeren om het bestaan van het familiebedrijf zo lang mogelijk te rekken. Aan de bouw van een nieuw brouwhuis viel niet meer te denken. De verouderde brouwinstallatie deed echter aan de kwaliteit geen afbreuk. Wel zorgde hij voor een nieuwe koel- en gistkelder, waardoor het bier zijn stabiliteit behield.

Dank zij ook het bezit van een aantal eigen cafépanden wist hij zodoende zowel de kwaliteit als de omzet verzekerd.

De oorlog heeft min of meer het einde van de brouwerij verhaast. Vooral de distributie- en regeringsmaatregelen na de oorlog, welke een verdere concentratie in de hand werkten, hebben fnuikend gewerkt en deden Eugène Marres in 1946 besluiten de brouwerij op te heffen. De andere tak van de familie, welke de brouwerij in de Capucijnenstraat nog exploiteerde, staakte het bedrijf in 1960. Na vier eeuwen lang brouwers te zijn geweest, ver-

dween daarmee de laatste brouwerij Marres uit het stadsbeeld. (53).

Een merkwaardige overeenkomst kan men constateren tussen de nijverheid en de bewoning in deze buurt. Toen de oude Maastrichtse brouwnijverheid floreerde en het Sint Nicolaas Panhuys en later de brouwerij Marres jaren van voorspoed beleefden, was dit oude stadsdeel een voorname woonbuurt, waar de beter gesitueerde burgers gevestigd waren. Op het einde van de vorige eeuw komt in deze situatie een wijziging. De industriële bedrijvigheid wordt geleidelijk steeds meer naar de rand van de stad verplaatst. Ook verhuizen vele gegoede bewoners naar de buitenwijken, wanneer daar nieuwe moderne villa's verrijzen. Met het verdwijnen van ambacht en industrie uit de binnenstad komt er ook een einde aan het in één buurt bij elkaar wonen van patroon, ambachtsman en arbeider. Dit ziet men duidelijk in deze woonbuurt weerspiegeld. Naarmate de beter gesitueerde bewoners de buurt verlieten, werden de vrijkomende huizen opgesplitst en door de eigenaars of hun opvolgers als huurkazernes geëxploiteerd. Zo begon een tijdperk van declassering en proletarisatie van de omliggende straten, hetgeen op de duur een volstrekt onhoudbare toestand in het leven riep.

Dit alles had dan ook tot gevolg, dat de gemeente Maastricht na de oorlog overging tot de plannen voor een reconstructie van dit stadsgedeelte. In de afgelopen jaren is op een gelukkige manier reeds een eerste uitvoering gegeven aan deze poging om dit historische stukje Maastricht een nieuwe leefbaarheid te geven. In het kader van deze plannen werden ook de eigendommen van de familie Marres aan de Havenstraat door de gemeente Maastricht aangekocht, in welke aankoop tevens werd betrokken het pand, O. L. Vrouweplein 4. De gebouwen, welke behoorden tot de brouwerij, zijn thans tijdelijk nog in gebruik, maar wachten op een nieuwe

bestemming. Het pand aan het O.L. Vrouweplein huisvest, zoals gezegd, voorlopig het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, dat als nieuwe bewoner graag iets van de oorsprong en geschiedenis van dit huis heeft willen vastleggen.

Noten

1. Toelichtende beschrijving bij het sanerings- en bebouwingsplan Grote Stokstraat en omgeving, Maastricht 1951, Publ. Dienst Stadsontwikkeling, Bijl. krt. I.
2. E. Jasper, Kint geer eur eige stad? Maastricht, 1960, blz. 211.
3. Foto's van de maquette zijn voor de eerste maal gepubliceerd door ir. D. C. van Schaik in 1936. In 1961 is een nieuwe serie vervaardigd, welke aanwezig is op het Stadsarchief te Maastricht.
4. Foto's maquette, nieuwe serie, nr. 91.
5. Volgens de toelichting van D. C. van Schaik werd de maquette vervaardigd aan de hand van oude kadastrale kaarten. Een soortgelijke indruk biedt de maquette, welke volgens dezelfde methode werd vervaardigd door Br. Sigismund Tagage O. S. B.
6. De oorsprong van dit oude stadsdeel wordt sedert enige jaren intensief bestudeerd door de heer Jean Philippens, wiens baanbrekend werk ongetwijfeld de geopperde vragen t. z. t. zal ophelderen.
7. Legger 1837, aanwezig op het Kadaster te Maastricht.
8. Bevolkingsregister 1820, Politie-archief, Stadsarchief Maastricht, invent. nr. 298.
9. Tableau de la population de la ville de Maastricht, contenant le nombre, les noms.... des habitans de la ville...., Maastricht, An XI, Rijksarchief Maastricht, Frans archief, invent. nr. 1061 en 1062.

10. R. A. M., Protocollen van notaris P. Frederix te Maastricht (1764).
11. R. A. M., Overlijdensregisters St. Nicolaasparochie (1765).
12. R. A. M., Huwelijksregisters St. Nicolaasparochie (1764).
13. R. A. M., Huwelijksregisters St. Nicolaasparochie (1727).
14. S. A. M., Oud-archief, invent. nr. 53a.
15. H. Bauduin, Bierbrouwerijen en bierverbruik te Maastricht in de eerste helft van de 18e eeuw in De Maasgoûw, tijdschrift voor Limburgse geschiedenis en oudheidkunde, jrg. 81, 1962, afl. 1, 5 e. v.
16. M. G. M. A. van Heyst, Genealogie Paulissen, in Gens Nostra, "Ons Geslacht", maandblad der Nederlandsche Genealogische Vereeniging, jrg. VII, 1952, 82 e. v.
17. R. A. M. Protocollen notaris G. Bodson te Maastricht, (1698).
18. Annuaire de la province de Limbourg, Maastricht 1830, 153, vv.
19. D. Sassen, Bier II, in de Nedermaas, 6e jrg., 62
20. S. A. M., Oud-archief, Kasboek mout- en korenwaag, 1649-1650, invent. nr. 366.
21. Memorie van successie Michaël Marres, overleden te Maastricht, 10 maart 1865.
22. H. Bauduin, o. c., 8.
23. Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, deel VIII: De provincie Limburg, z. pl., 1926.
24. R. A. M., Protocollen notaris P. D. Jessé, d. d. 29 pluviöse An XIII, (18 februari 1805).
25. Idem.
26. Agatha Bastiaens overleed in 1818 en was toen nog huisvrouw van Nicolaas Nijpels. Ze woonde Achter het Vleeschhuis, nr. 53, R. A. M., Overlijdensregisters, (1818).
27. Legger 1837 van het Kadaster duidt perceel 1264 aan als brouwerij, voorheen stokerij; perceel 1267 wordt omschreven als stokerij, voorheen

- brouwerij. De memorie van successie uit 1865 geeft aan, dat voor 1825 het perceel 1267 althans als branderij was ingericht.
28. F. A. Cavenne, Statistique de département de la Meuse Inférieure, Maestricht, 1802.
  29. R. A. M., Protocollen notaris Deckers Maastricht (1692).
  30. R. A. M., Protocollen notaris G. Bodson te Maastricht, (1698).
  31. J. Verzijl, Genealogie Strouven, in Limburgse Leeuw, 9e jrg., nr. 5, 1961.
  32. Legger 1837, aanwezig Kadaster te Maastricht.
  33. R. A. M., Frans archief, invent. nr. 1061 en 1062.
  34. S. A. M., Burgerboeken, (1782).
  35. S. A. M., Politie-archief, invent. nr. 298.
  36. Zie wederom Legger 1837 en Politie-archief 1820.
  37. R. A. M., Doopregisters St. Nicolaasparochie, (1751).
  38. R. A. M., Huwelijksregisters St. Nicolaasparochie, (1779).
  39. R. A. M., Memorie van successie Joseph Bin-vignat, 1837.
  40. Betreffende de orgelbouwers Houtappel en Bin-vignat, vader en zoon, zie men:
G. Quaedvlieg, Praeludium en Fuga, Maas-tricht, 1957. P. Dejong, Het orgel van de Sint Mathiaskerk, in De Maasgouw, 69e jrg., 1950, 2-6; 20-23; 70e jrg, 1951, 1-4.
M. Vente, Oude orgels in (Belgisch) Limburg, in Limburg, 31e jrg., 1952, 21-28, 45-53, 32e jrg., 1953, 74-82.
  41. R. A. M., Protocollen notaris P. D. Jessé, (1825).
  42. Genealogie Marres, bewerkt door J. H. J. Guli-kers en E. C. W. L. Marres, in Nederlands Pa-triciaat, 47e jrg. 's-Gravenhage, 1961.
  43. M. G. M. A. van Heyst, o. c.
R. A. M., minuten notaris J. F. Habets, reg. 2326.
  44. J. Belonje, Genealogische en heraldische ge-

- denkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Limburg, in Publications, deel 96-97, Maastricht 1961, 179.
45. R. A. M., Frans archief, invent. nr. 1061 en 1062.
  46. Lijsten van suspecte personen, 1831-1833, Militair archief, invent. nrs. 295-298, R. A. M.
  47. Idem.
  48. Volgens een kadastrale tekening uit 1853, aanwezig op het Kadaster te Maastricht, blijkt, dat de percelen 1606 en 1262 bis identiek zijn.
  49. Memorie van successie Michaël Marres, 1865.
  50. Idem.
  51. Bouwvergunning 1894, archief Openbare Werken Maastricht.
  52. H. Beauduin geeft in zijn genoemd artikel de volgende cijfers: in 1816 waren er 38 brouwerijen met 54 werklieden; in 1829 hadden de 38 brouwerijen nog 28 werklieden in dienst; in 1871 waren er 28 brouwerijen met 70 man personeel. (p. 14) In de Bijlagen van het Verslag van de Enquête-commissie uit 1887 worden voor dat jaar 23 brouwerijen opgesomd met 117 personeelsleden. Het Verslag van de Kamer van Koophandel uit 1920 noemt nog slechts 17 brouwerijen
  53. Bij de samenstelling van dit artikel hebben wij dankbaar geprofiteerd, met name bij het opzoeken van de geschiedenis van de familie en de brouwerij Marres, van de gegevens, welke ons werden verstrekt door de heren E. P. E. J. Marres, thans te Meerssen, en dipl. ing. W. Marres te Maastricht, die wij daarvoor gaarne dank zeggen.